

„ÁHOL A KÖZGAZDASÁGTAN FÉLRESIKLOTT” MARIANNE JOHNSON – WHERE ECONOMICS WENT WRONG: A REVIEW ESSAY¹

Marianne Johnson esszéje azzal a céllal született, hogy felhívja a figyelmet az elmélettörténeti ellentmondásokra David Colander és Craig Freedman Where Economics Went Wrong című könyvében. A szerzők tézise, hogy a közgazdaságtan akkor távolodott el eredeti rendeltetésétől, amikor szakított a klasszikus liberalizmus módszertanával. Erre a töréspontra szeretnének rámutatni a chicagói iskolát a második világháború előtt és után meghatározó közgazdasági gondolkodás szembeállításával. Johnson nem ezt a felvetést támadja, hanem a chicagói példa kiválasztásának megalapozottságát vitatja. E recenzió célja, hogy az alapvető definícióbeli különbségekből kiindulva a közgazdász feladatának tárgyalásáig bemutassa a szerzők és a meghatározó chicagói közgazdászok állásfoglalása közötti eltéréseket.

Marianne Johnson's review essay aims to challenge the theoretic consistence in David Colander and Craig Freedman's recent book Where Economics Went Wrong: Chicago's Abandonment of Classical Liberalism (2019). The authors make a short but arguable claim in the provocative title: economics went wrong when economists started to neglect the classical liberal methodology of economic policy making. To prove their idea, they use the example of prewar and postwar Chicago school much like a case study illustrating a global change in economic thinking. In her essay, Johnson does not reject Colander and Freedman's thesis, but highlights the contradictions between the authors' arguments and the story of Chicago economics.

BEVEZETÉS

David Colander és Craig Freedman Where Economics Went Wrong: Chicago's Abandonment of Classical Liberalism (2019) című könyve a pozitív és normatív közgazdaságtanról folytatott viták hosszú sorában egy harmadik álláspontot képvisel. A diszciplínát a szerzők „a közgazdaságtan művészete” kategóriába sorolják, sokkal inkább a mérnöki tudományhoz, semmint a természettudományokhoz hasonlítva azt. A könyv fókuszában az a gondolat áll, hogy e sajátos művészetet a közgazdász a klasszikus liberális közgazdaságtan módszertanának alkalmazásával gyakorolhatja megfelelően. Colander és Freedman tételmondata, hogy a közgazdaságtan egésze akkor tért tévútra, amikor a közgazdászok szakítottak ezzel a módszertannal, és elmosták a közgazdaságtan-tudomány és a gazdaságpolitika közötti határvonalat. A szerzők érvelésük alátámasztásának

¹ Johnson, Marianne (2020): Where Economics Went Wrong: A Review Essay, Journal of Economic Literature, 58(3), 749–776

eszközéként használják mintegy esettanulmányként a chicagói iskola történetének példáját. A régi, azaz a második világháború előtti chicagói közgazdasági gondolkodás központi alakjainak (elsősorban Frank Knight, Jacob Viner és Henry Simons) bemutatásával igyekeznek példázni a klasszikus liberális közgazdász megfelelő attitűdjét, és a klasszikus értékrend hiányára mutatnak rá az új – a háború utáni – chicagói iskolában.

A recenzens, Marianne Johnson egyetért Colander és Freedman véleményével abban, hogy a közgazdaságtan alkalmazása során kedvező lenne nagyobb teret engedni az alkotói megközelítésnek a túlzott matematizálással szemben. Ugyanakkor bírálata célja, hogy rávilágítson, igencsak célszerűtlen választás a chicagói közgazdaságtan történetére alapozni a szerzők tézisét. Ennek bizonyítása végett Johnson elsősorban a régi iskolához sorolt Henry Simons és a háború utáni időszakhoz tartozó James Buchanan példáját állítja szembe Colander és Freedman érvelésével.

A KLASSZIKUS LIBERALIZMUS MEGHATÁROZÁSÁNAK PROBLÉMÁI

A szerzőpáros leszögezi, hogy nem politikai-ideológiai meggyőződés vezérelte őket abban, hogy a chicagói iskola képviselőinek munkásságában keressék a közgazdaságtan helyes gyakorlatának kulcsát. Választásukat azzal magyarázzák, hogy a régi chicagói iskola a klasszikus liberalizmus védnökének tekintette magát, ám a háború után az iskola közgazdászai kudarcot vallottak e vállalás teljesítésében. Azonban, ahogy arra Johnson rávilágít, a chicagói példa már csak azért sem megfelelő, mert meghatározó közgazdászai alapvetően másként gondolkodtak a klasszikus liberalizmusról, mint Colander és Freedman.

COLANDER ÉS FREEDMAN MEGKÖZELÍTÉSE

A szerzők a klasszikus liberalizmus meghatározását nem ideológiai, eszmei alapokra helyezik. Módszertani szempontból közelítik meg a fogalmat, a klasszikus liberalizmus esszenciáját a gazdaságpolitikai döntésekhez való attitűdjében látják. Megközelítésükben a klasszikus közgazdász gazdaságpolitikához való hozzáállása már-már a mesterember alkotómunkájához hasonlítható, és érvelésükben az ideális közgazdászra gyakran a mérnöki szakmában is megkövetelt kifogástalan elméleti tudás és művészi éleslátás, képzelőerő elegendőnek birtokosaként tekintenek. Az említett készségekkel felruházott közgazdász képes ugyanis a klasszikus liberalizmust meghatározó „art and craft policy methodology” módszertanához hűen megközelíteni a valóságban felmerülő gazdasági problémákat. Ennek a módszertannak lényege, hogy a közgazdász „tűzfalat” húz fel a közgazdaságtan tudománya és a gazdaságpolitika irányelveinek tárgyalása közé, azaz élesen elválasztja egymástól az elméletet és a gyakorlatot. Ezzel egyrészt kizárja annak lehetőségét, hogy a tudomány modelljeit közvetlenül ültesse át a gyakorlatba – hiszen a valóság problémáit a modellek tényezőinél sokkal bonyolultabb történelmi, társadalmi-politikai és kulturális folyamatok alakítják. Másrészt az elméleti tudomány értékmentességét is megőrzi a valóságban nagyon is létező értékítéletek beszívargásától.

MÓDSZERTAN VAGY IDEOLÓGIA?

Johnson olvasatában Colander és Freedman úgy törekszik a chicagói példát felhasználni a klasz-

szikus liberális módszertan jelentőségének igazolására, hogy a chicagói közgazdászok számára a klasszikus liberalizmus valójában sokkal inkább egy követendő ideológiát jelentett, semmint módszertant. Mivel a fogalom egyértelmű meghatározását napjainkban is viták övezik, úgy is fogalmazhatnánk, hogy megfelelő definíció híján minden közgazdász a számára kedves gondolatokat válogatja ki a klasszikusok örökségéből. Így igencsak nehéz vállalkozás a klasszikus liberalizmus helyes és helytelen gyakorlatának elválasztása – Colander és Freedman elmélete pedig éppen ezen a megkülönböztetésen alapul.

Nemcsak a klasszikus liberalizmus lényegének meghatározása problémás, hanem az ideológiához – vagy módszertanhoz – hű közgazdászok megnevezése is. Ezt jól érzékelteti Ricardo példája, akit az elmélettörténeti kánon jellemzően a klasszikus liberálisok között tart számon, Colander és Freedman azonban kihagyják saját felsorolásukból azzal az indoklással, hogy nem tartotta tiszteletben a „tűzfal” szerepét az elmélet és a gazdaságpolitika gyakorlatának viszonyában. Ugyanakkor ennek a határvonalnak megóvását maguk a chicagói közgazdászok sem érezték elsődleges feladatuknak.²

Johnson számára nem tisztázott, hogy miért kapott helyet a szerzők klasszikus liberálisokat felsoroló listáján Henry Simons, aki kifejezetten a laissez-faire és az egyén szabadságának elve miatt identifikálta magát a klasszikus liberalizmus követőjeként, és szintén nem szorgalmazta, sőt, elvetette a közgazdaság-tudomány és a gazdaságpolitikai gyakorlat elválasztását. Megkérdőjelezi a világháború után alkotó James Buchanan mellőzésének megalapozottságát is. Habár tény, hogy Buchanan a klasszikus liberalizmus értelmezésében sokban eltér a szerzők megközelítésétől, a közgazdaságtan alkalmazásáról való gondolkodása sokkal inkább megfeleltethető Colander és Freedman felfogásának.

Johnson szerint azt is látnunk kell, hogy a chicagói közgazdászok maguk is gyakran saját meggyőződésük hitelességének bizonyítására használták a klasszikus liberalizmus ideológiáját. Simons például – aki a keynesiánusokat túlzott tudományossággal és az értékek közgazdaságtani szerepének elhomályosításával vádolta – a New Deal autoriter jellegének ellenpólusát fedezte fel az eszmében, míg Buchanan a központosított állam kritikájánál ragadta azt meg. Ezek az ellentmondások azt az érzést kelthetik az olvasóban, hogy tézisük bizonyításának érdekében a szerzők önkényesen döntenek a klasszikus liberalizmusnak megfeleltethető közgazdászok személyéről.

A MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS PROBLÉMÁJA

Johnson három olyan következtetést szűr le, amelyek rávilágítanak a szerzők klasszikus liberalizmusról alkotott fogalmának pontatlanságára. Egyrészt a „tűzfal” alkalmazásának módszertana koránt sem jellemezte olyan mértékben a chicagói iskolát a két világháború közötti időszakban, ahogy azt Colander és Freedman állítja, így hiánya sem lehetett annyira jelentős a második világháborút követően. Másrészt Simons és Buchanan példája jól jelzik, mennyire nehéz jól azonosítani a klasszikus liberális közgazdász személyét, különösképpen akkor, ha eltérő időszakokat átívelően teszünk erre kísérletet. Harmadszor pedig nem mindegy, hogy a klasszikus liberalizmus módszertani vagy ideológiai jelentőségét domborítjuk ki annak megközelítésekor – a hivat-

² Johnson itt Milton Friedman és George Stigler példájára hivatkozik, akik a laissez-faire elvben látták a klasszikus liberalizmus leginkább megőrzendő értékét.

kozott chicagói közgazdászokról ugyanis inkább az utóbbi mondható el. Következtetésképpen Colander és Freedman saját vállalásukat nehezítik meg azzal, hogy módszertani szempontból határozzák meg a klasszikus liberalizmust, nem pedig egy, a chicagói iskolára jellemző ideológiaként értelmezik azt.

A KÖZGAZDASÁG-TUDOMÁNY ÉS A GAZDASÁGPOLITIKA VISZONYA

A közgazdaságtan helyesnek vélt gyakorlatának tárgyalása előtt a szerzők két ágra bontják a közgazdaságtant: közgazdaság-tudományra és a gazdaságpolitikára. Definíciójuk szerint előbbi egy olyan tudományág, amely deduktív módon, a gazdasági szereplők racionalitásáról és önérdékkövetéséről alkotott feltételezések alapján igyekszik modellezni a gazdaság működését. Nem vitatják, hogy a tudományos elemzés a kérdések tisztázása és a tényadatok rendszerezése révén nagyon is hozzájárulhat a gazdaságban alkalmazott irányelvek megalkotásához. A tudomány hatásköre azonban nem terjedhet tovább az informálásnál: a gazdaságpolitika nem következhet közvetlenül az elméleti megállapításokból. Ez utóbbinak ugyanis a tényadatok ismeretében egy jóval szélesebb politikai-társadalmi-történelmi perspektívára alapozva kell döntéseket hoznia.

A könyv téziséből kiindulva azt feltételezhetnénk, hogy a szerzők által esettanulmányként használt chicagói iskola közgazdászait is a szerzőkéhez hasonló közgazdaságtan-felfogás jellemezte. Johnson azonban ismét Simons és Buchanan példájához nyúlva mutat rá a különbségekre. Simons megközelítése alapvetően eltért a klasszikusokétól abban, hogy nemcsak a gazdaságpolitikát, hanem a tudományos elméleteket is értékeken alapulónak tartotta. Így szükségszerűen magának a közgazdaság-tudománynak is követnie kell egy célkitűzést, amely a teoretizáló közgazdász értékrendjén alapul. Ebben a rendszerben a gazdaságpolitika feladatának a tudomány által kitűzött célok megvalósítása tekinthető. A közgazdaságtan alkalmazásának tehát követnie kell a tudomány által rögzített szabályokat, ami ellehetetleníti, hogy a döntéshozó a művészekre jellemző alkotó szellemmel közelítse meg a gazdaságpolitika problémáit.

Buchanan sokkal inkább középutat képvisel Colander–Freedman-páros és Simons felfogása között. Habár egy bizonyos szintig az ő álláspontja szerint is szabályozható a gazdaságpolitika, mivel intézményi szemszögből közelítette meg a közgazdaságtan jelentőségét, inkább az intézmények és szervezetek működését meghatározó, kevésbé szigorú „játékszabályokra” gondolt ez alatt, és nem a közgazdaság-tudomány tételeire. Az intézmények kapcsán egyébként Johnson – a számos megközelítésbeli különbség feltárása után – arra is rávilágít, hogy érdekes módon éppen a szabályozott intézményi működés szerepének elfogadásában figyelhető meg a legnagyobb egyetértés a szerzők, illetve Simons és Buchanan között.

A KÖZGAZDÁSZ FELADATA

A fogalmak tisztázása után nem meglepő, hogy Colander és Freedman a közgazdászok alapvető feladatát a klasszikus közgazdaságtan módszertanának elsajátításában és gyakorlásában látják. A közgazdásznak tisztában kell lennie azzal, hogy téves a közgazdaságtan tudományának tételeire támaszkodni a gazdaságpolitika tárgyalásakor, hiszen az elméletek egy nézőpont, egy módszertan felsőbbrendűségét feltételezik, ráadásul a döntéshozó kreativitásának is gátat szabnak.

HOGYAN GONDOLKODJON A KÖZGAZDÁSZ?

Johnson olvasatában három szempont különíthető el, amelyek mentén a klasszikus liberális közgazdász gondolkodása, magatartása jellemezhető.

1. A mainstreamhez való viszony: a közgazdász szkepszissel forduljon a mainstream közgazdaságtan tételei felé. Engedjen teret a pozitív megközelítés kritikájának, és világítson rá arra, hogy a mainstream közgazdaságtan tételei nem értékmentesek. Ugyanakkor nem alacsonyíthatja le a mainstream alkalmazásának eddigi eredményeit és előnyeit.
2. A politikai döntéshozatalhoz való viszony: a közgazdász tudományos ismereteit csupán információforrásként állítsa a politika alakításának szolgálatába, kerülje az elmélet átültetését a gyakorlatba. A közgazdaságtan alkalmazásakor széleskörű társadalmi, intézményi, történelmi és kulturális szempontokat kell figyelembe vennie.
3. A közgazdaságtan tételeihez való viszony: a közgazdász tudományos munkája során teoretizálhat ugyan, ám a gyakorlati direktívák megalkotásakor sokkal inkább műveltségére és józan eszére kell támaszkodnia, semmint a közgazdaságtan elvont elméleteire.

A szerzők hat olyan kortárs példaképként szolgáló közgazdászt neveznek meg, akik szerintük jól sajátították el a klasszikus liberalizmus lényegét: Edward Leamer, Ariel Rubinstein, Alvin Roth, Paul Romer, Amartya Sen és Dani Rodrick. Johnson szerint azonban túl szűkkörűen térnek ki munkásságuk bemutatására ahhoz, hogy megalapozottan tudják követendő példaként feltüntetni őket az olvasó előtt.

A CHICAGÓI ISKOLÁN BELÜLI ELLENTMONDÁSOK

Simons nem vetette el a közgazdászok hozzájárulását a gazdaságpolitikai döntéshozatalhoz, ám egészen más, konkrét célt tűzött ki a közgazdászok előtt: a laissez-faire programjának elfogadtatását. Ennek érdekében elengedhetetlen, hogy a közgazdász ragaszkodjon bizonyos szabályok követéséhez és érvényesítéséhez a gazdaságpolitikában való szerepvállalása során. Ezeknek a szabályoknak elsősorban a demokratikus intézmények védelmét és az állam szerepének korlátozását kell szolgálnia. A szerzők és Simons felfogása közötti ellentét ismét arra világít rá, hogy a chicagói iskola képviselői sok esetben a saját meggyőződésüket alátámasztó ideológiaként értelmezték a klasszikus liberalizmust, és a közgazdászoktól megkövetelt magatartást is ebből a meggyőződésből származtatták.

Buchanan vélekedése talán ebben a kérdésben megy a legélesebben szembe a szerzők gondolataival: egyenesen elvetette azt a felvetést, hogy a közgazdász részt vegyen a gazdaság irányelveinek alakításában. Szerinte a közgazdász gazdaságpolitikai döntésekben betöltött szerepe legfeljebb annyi lehet, hogy rávilágít a politikusok érvelésében rejlő tévedésekre. Habár Johnson nem tér ki annak tárgyalására, hogy milyen érvek szólhatnak Buchanan példájának mellőzése mellett Colander és Freedman munkájában, úgy vélem, egy ennyire alapvető attitűdbeli eltérés valamelyest megmagyarázza, miért nem illeszthető be a szerzők klasszikus liberális módszertanról alkotott képébe.

ÖSSZEGRZÉS

Johnson a chicagói iskola történetének, közgazdászainak egy átfogóbb képét veszi figyelembe, mint a tézisük alátámasztása érdekében talán túl szelektíven, megalapozatlanul válogató Colander és Freedman. A recenzió három egymással szorosan összefüggő szemszögből vizsgálja a chicagói analógia helyességét a szerzők munkájában, és rámutat, hogy mind a klasszikus liberalizmus értelmezésében, mind a közgazdaságtanról és a közgazdász feladatáról alkotott elképzelésekben jelentős eltérések figyelhetők meg Colander és Freedman, illetve a régi chicagói iskola központi alakjai között. Ezek a különbségek – amelyek már a hivatkozott közgazdászok szintjén is kimutathatók – főként abból fakadnak, hogy a szerzők ragaszkodnak a klasszikus liberalizmus módszertani megközelítéséhez, és figyelmen kívül hagyják, hogy az sokkal inkább a saját meggyőződésüket megerősítő, alátámasztó ideológiaként szolgált a chicagói közgazdászok érvelésében.

Johnson szerint a könyv abból a szempontból is bírálható, hogy elfogultan kritizálja a matematika közgazdaságtanban betöltött szerepét. Hiányzik egy olyan pro-kontra összevetés, amely rámutat a bonyolult számítások létjogosultságára, valamint arra is, hogy mi az, amit elvonna a közgazdaságtanból a klasszikus liberális attitűd elsajátítása. Hasonló hiányérzetet kelthet az is, hogy a szerzők nem fogalmazznak meg útmutatást arra vonatkozóan, hogyan teheti meg az első lépéseket az alkotó szellemű közgazdász a mainstream tételeinek kötöttsége felől a klasszikus módszertan alkalmazásának irányába.

Johnson számos esetben üdvözli Colander és Freedman felvetéseit, és úgy látja, a szerzők tagadhatatlanul hozzájárulnak a modern közgazdaságtan szerepéről folytatott vitákhoz. A chicagói esettanulmány támadhatósága, illetve a konkrét javaslatok és az érv-ellenérv párok ütköztetésének hiánya azonban egy kissé romantizált, letűnt kort idéző szemléletről árulkodik Colander és Freedman munkájában.

*Hadi Noémi*³

³ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem